

til urindrivende omslag over blæren, lagt på maven stiller det underlivssmerter, som ikke skyldes forstoppelse.

Simon Paulli 1648, 102f: springknap er bedst blandt de blødgørende urter, som omslag omkring kønsdelene eller til klyster for blæresten, som knuses deraf og urinen uddrives; drikkes destilleret vand af planten, åbnes leveren, milten og nyrene, saften gnides på skab, kløe og ringorm; afkog bruges til badning af skorper og sår i børns hoveder; nogle kvinder lægger de grønne blade på hænder og fødders hedeblegner, de bruger dem også blandet med olie af hvid lilje, rosen- og kamilleblomster og brødkrummer til omslag på ømme hævdede bryster, nogle regner det for et godt middel mod tandpine at væde tanden med saften, hvori er slukket glødende rød marmorsten.

Saften blandet med sirup indtages for vattersot (1796; 2); udtræk af planten er blødgørende, kølende og urindrivende (3), dekokt af springknap og persillerod driver urinen, og urten indgik i middel for nyresten (begyndelsen af 1700-t; 4).

Farmakopeen 1772 anfører bladene.

Den knuste plante gives kvæg for hoste og åndenød (1577; 5); indgår i omslag mod hestens ørensygdomme og råd mod dens engbrystighed og hævelser (6).

Lagt i korn skal springknap kunne fordrive »kornorm« (3, 7).

LITTERATUR: (1) 15 27,78f; (2) 739 1,655; (3) 398 1806,146; (4) 488o 244,270; (5) 841 25; (6) 83 55,62,115; (7) 739 1,1796,655; 398 1806,146.

Springknap. Simon Paulli: *Flora Danica*, 1648.

Morbær, *Morus*

SORT MORBÆR, *Morus nigra*, der sandsynligvis stammer fra Persien, er hos os et indtil 7 m højt træ med tæt bred krone, blade af vekslende form og store brombærlignende, mørkt purpurrøde til sorte frugter.

Dyrkes hist og her i haver, fritstående eller som espalier, men er temmelig frostømfindtlig, hvorfor bestanden udtyndes i strenge vintre, de ældste og største eksemplarer findes nær kysten i landets sydlige egne.

MORBÆR o. 1530ff, *marbom* slutningen 1400-t, *mulbær* 1623–48 – afledt af det botaniske slægtsnavn, der kan være beslægtet med græsk mauros 'maurer' (araber) og sigter da til frugtens mørke farve.

PLANTNING, FRUGTENS ANVENDELSE

Frederik II giver 1569 ordre til at plante 20 morbærtræer i Skanderborg slotshave, 1607 plantes fire i Rosenborg have og yderligere 44 i årene 1615–19, de omtales 1642; 1734 nævnes morbær fra en planteskole i København (1). I 1700-t er sort morbær et ret almindeligt mode-træ i hovedstadens haver, men fra begyndelsen af 1800-t på retur (2), dog bliver det plantet i adskillige fynske byhaver, vistnok indført fra Tyskland (hertugdømmerne) (1). Danmarks »ældste« morbærtræ på Slotsholmen ved gl. Proviantgårds gavl mod Christians Brygge skal være plantet på Christian IV's tid (1b). Fåborg har været kendt for sine mange meget gamle morbærtræer (3), det »måske ældste og største på Fyn« omtales 1841 som voksende i Hofmans-

Morbær. Simon Paulli: *Flora Danica*, 1648.

gave have, 1898 fandtes mange gl. eksemplarer i Assens (4). På Anholt skal et par træer i Kammerherregårdens have være plantet o. 1700; et træ ved hotel Østersøen i Svaneke stammer iflg. sagnet fra kong Hans' tid (o. 1500) (5), på Bornholm findes i haver og på gårdspladser adskillige morbær, som menes at være 150–200 år (5), det ældste i Neksø er mindst 200 år gammelt; om forekomsten af de mange morbær på øen siges, at de blev plantet, mens lybækkerne regerede dér 1510–11, plantningen blev beordret af Christian V (1746–66) eller de stammer fra et strandet skib (6). Et også i udlandet berømt eksemplar i Ærøskøbing posthushave, som o. 1900 årligt bar 500 kg frugt, frøs ud i de strenge vintre 1939–42 (7). I SSlesvigs fiskerlejer fandtes o. 1920–30 morbær i de fleste haver, en krukke morbærsyltetøj hørte til skibenes obligate proviant (8).

Under et stort gammelt morbærtræ i skolehaven på Rågø ved Fejø skal Corfitz Ulfeld efter højforræderiet 1651 have skjult en skat (9).

Et ældgammelt morbærtræ ved Augustenborg slot blev holdt sammen med jernbånd, det måtte ikke forsvinde, thi så brændte slottet (10). 1748 antændtes i Randlev præstegårdshave et morbærtræ af mordbrændere; præsten lod andre beskadigede træer fælde, men ikke dette, der »var opvokset med ham, blomstrede med ham, bar med ham; nu var det død før han«, først ved hans begravelse brugte man det tørre træ som brændsel (St. Steensen Blicher 1844; 11).

Gødes morbær hvert år med hesteblood fra åreladning, bliver træet meget frodigt og bærer talrige store, saftige bær (1852; 12); »flere steder hører man folk sige, at morbærtræet må have blod om sommeren for at få smukke mørke frugter« (1879; 13), på Lolland og øerne i Smålandshavet hældte man blodet fra slagtede får og lam ud ved træets rødder (9), sml. æble bd. 3. Bærtsaften farver vin mørkerød og den får en behagelig smag; »frugtens anvendelse er bekendt« (o. 1800; 14) til rødgørød, sødsuppe m.m. (1859; 15), syltetøj (Bornholm), i VSlesvig mest til pandekager (5; 8), sml. ovenfor; nu anvendes bærrerne lidt til dessert og syltning samt vinfarvning; Fyns Vjnkompagni lancerede 1952 en morbærvin hovedsagelig fremstillet af frugter fra Sønderjylland, Fyn, Lolland-Falster og Bornholm.

LITTERATUR: (1) 704b 4,7; 296 74,1958,239f; 760 285; (1b) 65 28/10 1960; (2) 880 1811,116; (3) 296 20,1904,92f; (4) 1008 4,1920,101,117; (5) 296 74,1958,240; (6) 92 36,1958,41,44; (7) 725 1/7 1967;

(8) 236 26/11 1959; (9) 107 1951; (10) 360 1,1914, 167f; 736 18; 885 19,1943,60; (11) 78d 28,148f; (12) 282 34; (13) 660b 278; (14) 739 1,1796,669; 398 1806,842; (15) 939 7,81.

LÆGEMIDLER

Henrik Smid's urtegård 1546ff (1): en latværgæ af bærrerne læger halsen, struben, tandkøddets, tungens og alle mundens sygdomme, tørrer og løfter den nedfaldne drøbel, hjælper for halsbylder, angina, vederkvæger syge mennesker og er god for maven. Saften af morbær og blåbær indkogt med honning i vin bruges meget af barbererne i mundskyllevand, der læger »mundens, strubens og halsens hede sygdomme, urenhed og onde, renser og tørrer den onde vædske, opløfter drøbelen, som er faldet ned«.

Simon Paulli 1648, 198: til det sammensatte lægemiddel diamoron, som ofte bruges mod svelgets betændelser og bylder, skal kun tages morbær, der ikke er for modne og plukket før solopgang.

Bærrerne anføres i farmakopeen 1772; de spises rå eller saften indtages med sukker som en læskende sygedrik, den pulveriserede bark har været anvendt mod børns indvoldsorm (1796; 2), af frugterne koges en sirup for hævet gane, de er især sunde for gigtlidende (1859; 3), mod apopleksi pensles læberne og tungen med saften og morfin eller kinin (4).

Veddet anvendes til håndredskaber, kar, hjul, tøndestaver m.m., af barken kan fremstilles reb og papir og en tekstiltave af de yngste grene (2).

LITTERATUR: (1) 841 1577,109b,126; (2) 739 1,669; 398 1806,842; (3) 939 7,81; (4) 187 37.

PROSA OG POESI

Morbærret er fuldmønt, ulmende sort, bespændt, opsvulmet som kroppen på en kæmpestor troldebi *Christian Elling* (1). Morbærrets koldt-balsamisk sorte kogle *Jørgen Sonne* (2). Å, at sidde i et morbærtræ i plukketiden og fylde sig med de blødende frugter, der driver af saft, så ansigt og hænder og lyse sommerkjoler ser ud, som drev de af blod *Kasper Prøckl* (3). Hist stod det gamle morbærtræ · i trende parter kløvet; · her spredte vi i høstens tid · halmknipper under løvet. · Hver morgen var af sorte bær · et måltid lagt til rette, · og alle fingerpidser blev · i den tid violette *Otto C. Fønss* (4).

Nis Petersen, Jeg véd et vældigt morbærtræ (5).

LITTERATUR: (1) 213 119; (2) 847 9; (3) 235

HVID MORBÆR 1796ff, *Morus alba*, hvid til forskel fra sort morbær; de stilkede frugter er hos nogle varieteter hvidlige.

Træet stammer fra Kina, hvor det som i Europa (siden 1100-t) dyrkes, fordi silkeormens larver lever af dets blade, men undertiden også som prydræ.

De franske hugenotter, der o. 1720 bosatte sig i Fredericia, plantede her morbærtræer og drev silkeavl i det små ligesom deres efterkommere (1). 1727 blev i Rosenborg have plantet en række morbærbuske til silkeavl (2) og 1758 anbefales det at plante hvid morbær ved bryllupper og barnedåb (3).

En kone i Odense avlede, farvede og haspede hjemmeavlet silke i slutningen af 1700-t, hendes barnebarn Alfriede Schmidt (død 1905) fik 1900 af det samme år af fængselsinspektør Ammitzbøll stiftede »Selskab for Silkeavl og Morbærbuskdyrking i Danmark« nogle indførte eksemplarer til udplantning ved Seyergården, hvor de stod som minder om bedstemoderens silkeavl; på selskabets første udstilling 1903 blev de gamle

silkedragter vist for sidste gang. Lidt silke på en af hendes garnvinder i Fyens Folkemuseum regnes for det ældste husflidsprodukt af danskavlet silke. De første avlere måtte sende kokonerne til afhaspning i udlandet, først 1918 blev med store vanskeligheder og udgifter fremstillet en haspemaskine, således at råstoffet kunne forarbejdes fra kokon til tøj (4). Under nyt navn Foreningen til Silkeavlens Fremme i Danmark fik man statstilskud indtil 1910, en årrække fordeltes planter, i alt ca. 50.000, blandt ubemidlede, især husmænd, 1911 fandtes en morbærplantage til silkeavl ved landevejen i Vridsløselille (5).

Hvid morbær dyrkes sjældent i haver, skønt den giver smukke hække; veddet kan anvendes af snedkere og drejere, af basten oplødt i vand snos strikægarn, basttråde af unge tynde grene er smukkere og finere end hørrens, de ligner næsten silke (1796; 6); af frugterne kan brygges eddike, af inderbarken fås et groft lærred (1799; 7).

LITTERATUR: (1) 1008 1,1913,46f; (2) 296 19,1903, 150f; (3) 146 2,81f; (4) 760 144,707ff; 1008 1913, 46f; (5) 169 7,1911,392f; (6) 739 1,668; (7) 155 48.

Fængselsinspektør
Fr. Ammitzbøll med
silkeorme på morbær-
blade. Han stiftede
»Selskabet for Silke-
avl og Morbærkyr-
king i Danmark«.
Foto: Holger Dam-
gaard. Det kgl. Bib-
liotek.
Overfor: Humle-
kopper. (HV).